

Csoma Zsigmond, bor- és kultúrtörténész – Bodor Virág

- Amikor megbeszéltük az interjút, akkor azt mondta, hogy a kereskedelem történelmére az egyik legjobb példa a borkereskedelem története. Miért?

- Elsősorban arra jó példa, hogy milyen toleranciával, egymás iránti érzékenységgel és figyelemmel szállították már a középkor óta a híres magyar borokat Nyugat-Európába, a Tirolon túlra, az Alpokon túlra, részben a középkori szerémségi borvidékről, amelyről Mátyás királynak, a reneszánsz nagy királynak a kedvenc bora is származott. Ahogy Bonfini írja, aranysárga, szirupszerű, egészen tömény, tehát valószínűleg ilyen tokajhoz hasonló bor volt. Ezt szállították a Dunán, illetve a Tiszán fölfelé, észak felé és aztán Tiszalucnál kipakolták a hajókról, addig ugyanis hordókban és hajón szállították. Innentől pedig a kassai polgárok és a fuvarosok segítségével tovább. Késmárk, Lócse, Eperjes, Bártfa mind-mind ebből gazdagodott meg a késő középkorban és a reneszánsz idején.

Aztán érdekes módon, mikor Mátyás király egyszer 1472-ben megharagudott Kassa polgáira, akkor megtiltotta nekik, hogy Tiszalucra fölül még szállítsák tovább.

A szerémségi borvidék tönkrement a török előrenyomulásával, és a XVI. századtól kezdve egyre inkább tokaji hegyalja vette át azt központi és különleges bortermelői, kereskedői szerepet, amit korábban a szerémségi borok jelentettek.

Ekkor jelenik meg Lengyelországban a magyar bor, úgyhogy a XVI. századtól folyamatosan egyre több adatunk van rá. Utána pedig nem csak Lengyelországban, hanem Oroszországban is, úgyhogy a XVIII. században több mint háromnegyed évszázadon keresztül, a XVIII. század végéig a cári udvari etikett nem tudott meglenni a tokaji aszú nélkül.

Különleges társadalma volt a borkereskedelemnek, amelyben együtt dolgoztak az egyszerű fuvarosok, a kocsmárosok, a hordó korcsolyások, akik segítettek a föld gyomrából, pincékből a szekérre, majd a szekérről megint a földbe, a pincébe a bor lejutását, görgetését. Aztán még a kádárok, a mindenféle segéderők nagyon nagy együttműködésével sikerült ezeket a híres magyar borokat, távolsági borkereskedelem révén, a szőlőtermelés északi határától még följebb északra Lengyelországba és Oroszországba juttatni, ahol már nem termeltek szőlőt.

- Mit jelent, az hogy nagy toleranciával dolgoztak együtt ezek az emberek? Ezek a különböző munkájú és különböző kultúrájú, vallású emberek?

- Igen, ez nagyon jó meghatározás, hogy különböző kultúrájú és vallású emberek, mert a bor rendkívül nagy érték volt. Ez egy közös eredménye volt a különböző kultúrákból jövő emberek összefogásának. Hisz itt német borkereskedők, galíciai zsidó, lengyel zsidó borkereskedők, orosz borkereskedők, magyar borkereskedők vettek részt, akik ismervén egymás borkereskedelmi céljait, lehetőségeit, netalán-tán még segítettek is egymást. Most hirtelenjében eszembe jut, például hogy Észak-Kelet Magyarországon az 1860-as években köröztek egy olyan zsidót, akiről kiderült, hogy már nem tartották zsidónak, mert mint írták, nem csak dohányzik, hanem közönséges bort is iszik, sőt disznóhúst is eszik. Mindez azért érdekes, mert akkor már a körözésben ez megjelent, és elkülönítették, mondjuk az ortodox zsidótól azt, aki nem tartotta be azokat a szokásokat, hagyományokat, amelyet a mélyen vallásos zsidók és borkereskedők betartottak.

Ezek a borkereskedők tudták azt, hogy a becsületesség, az emberség, a megbízhatóság, az adott szó milyen nagy értéket képviselt, és ezt be is tartották, ezért lehet, hogy ilyen körözéseknél, mint különlegességet tüntették föl azt, hogy milyen is egy ilyen, aki esetleg nem tartotta be ezeket az emberi és „borkereskedelmi” tulajdonságokat.

- Miért pont a bor lett ilyen sikertermék?

- Hát a középkor óta az élelmiszertermelők a Kárpát-medencében, Magyarországon, ahol elsősorban a gabona, utána a bor, a vágómarha saját lábán kiszállított állatok és esetleg az aszalt gyümölcsök, aszalmányok, méz, volt egy jellegzetes termék és azon belül már a középkor óta különleges termék, különleges bizalmi termék volt a bor. Amikor például a bécsi udvar ki akart babrálni Magyarországgal, vagy a magyar bortermelőkkel, akkor megtiltotta Mária Terézia, hogy hajón szállítsák a bort és csak szekéren engedélyezte. Vagy megtiltotta, hogy csak magyar bort vigyenek Nyugat-Európába, hanem ugyanannyi alsó ausztriai és stájerországi gyarló, illetve kevésbé jó minőségű bort kellett vagy lehetett kiszállítani. Tehát végeredményben a bor egy rendkívül nagy értéket jelentett, és ez nemcsak mint vagyontárgy, hanem ugyanakkor bizalmi termék, különleges élvezeti cikket jelentett. Mindig jó ára volt, sőt vannak olyan adataink, hogy már a középkorban is van olyan eset, hogy mondjuk leszüreteltek a budai polgárok, és utána tovább folytatódott egy háború vagy egy harc, tehát különlegesen nagy becsben tartották a szőlőt. Ez a kereszténység elterjedésével még inkább felértékelődött, mert ugye a középkori miseborok a liturgiában vörösborok lehettek, két szőlőfajta, abból meg igazán kevés volt. A keresztény egyház tanítása szerint a szőlő, a szőlőtő Jézus Krisztus maga, illetve a vörösbor az nem más, mint a szent sebekből kifolyó vér. Ez a liturgikus elem, a vallási elem kapcsolódott össze avval, hogy a bor önmagában, mint élvezeti termék is egy nagyon jó árucikk volt.

- Az előbb már említette, hogy a királyok asztalának is ugye egy kedvenc terméke, egy kedvenc itala volt a magyar bor. De mondjuk, hogy került oda egy király asztalára? Egy király honnan szerzett erről tudomást? Másik érdekes kérdés, hogy amikor már kiépül egy kereskedelmi lánc, akkor az ugye eléggé egyértelmű, de hogyan épül ki egy ilyen kereskedelmi lánc, tehát hogyan kerül a bor egész messzi vidékekre?

- Hosszú-hosszú évtizedek eredménye lehetett. Bár mondjuk elképzelhető, hogy Mátyás király részben az olasz tudósaitól és udvari embereitől hallott arról, hogy például a szerémségi bor közelíti meg leginkább azt a minőséget, különlegességet, ami Itáliában terem. Tehát ő már onnan hozatta. De a reneszánsz idején ez közfelfogás volt és általános nézet, hogy bizony a szerémségi bor, ugye a Szegedtől délre, a Duna és a Tisza összefolyása alatti terület, ahol a Fruskagorán már kimondottan tokaji minőségű bor teremhetett, és ezt ezért nagymértékben szállították, már korábbi időszakban is. Az 1200- 1300 –as évekből a különböző vámnaplók bizonyítják azt, hogy nagy tételben szállították ezt a Dunán északra. Tokaj hegyaljánál is 1571-ből van első írásos említés a reneszánsz borról, de ez nem azt jelenti, hogy 1560-ban vagy 1569-ben ne készítettek volna aszú borokat, hanem hogy szép lassan terjedt el az a technológia, amely az aszú borok készítését jelentette. És utána a jó minőségű bor hisz azt kell mondani, hogy északabbi szőlőbort nem termelő területekről a kereskedők ép azért jöttek például Tokaj hegyaljára, mert ez volt a legközelebbi olyan minőségi természetes csemegebort termő terület, ahol a középkorban amúgy is nagy hiányt szenvedő édes ízeket pótolni lehetett. Hisz nem volt répacukor. Ma már mindent cukrozunk, ma mindent édesen fogyasztunk, régen csak a méz volt, a gyümölcs és a fojtott must, vagyis a besűrítt must, evvel lehetett sütni, készíteni különböző édességeket és ízesítéseket.

- Az előbb azt mondta, hogy a különböző vallások is együttműködtek, nem csak a különböző nemzetiségek, hanem a különböző vallások is együttműködtek. Okozott-e ez bármikor a borkereskedelemben valamiféle konfliktust?

- Hát, most ahogy visszagondolok, igazán nagy konfliktust nem. Természetesen voltak érdekek. Most hirtelen eszembe jut az 1850-es 60-as években, hogy megjelent valamelyik magyarországi izraelita zsidó lapban, hogy Tokaj hegyalján olyanok is árusítanak kóser bort, ugye ami teljesen az izraelita felekezetnek a monopóliuma volt, akik nem tudják igazolni, hogy kóser eljárások szerint készítették ezt a bort. Felhívják részben a borkereskedők, de főleg az olvasóközönség figyelmét, hogy azok, akik kóser bort szeretnének venni az XY-tól és meg is, nevezik, ne vásároljanak, mert ez a kereskedő nem a kóserítésnek megfelelően járt el. Tehát ilyen jellegű kisebb-nagyobb csetepaték lehettek, de végeredményben azt kell mondani, hogy a borkereskedelem, bár ugye mindenki érdekelt volt benne, és mindenki szeretett eredményesen kereskedni, nagy jelentőségű összetűzések nem voltak.

- Hogyha a mai borkereskedelemmel hasonlítjuk össze, akkor mik a legfőbb különbségek? Hogyan kereskedtek a borral régen, és hogyan kereskednek ma?

- Teljes mértékben másként, ugyanis egyrészt ma már palackérettek a borok. Ez annyit jelent, hogy a bor már nem erjed újra, vagy ha újra erjed, az egy szakmai hiba, tehát nincsen benne olyan cukor, amelyik esetleg minden virágzáskor, tehát minden tavasszal újraerjedne. Régen ez nem így volt sajnos, mert újraerjedtek a borok, és nem véletlen, hogy általában télen szállították. Ugye ma már bármikor lehet, mert hűtőkocsik vannak. Nagyváti János, aki az első magyar nyelvű szakkönyvnek a szerzője volt, 1791 –ben a kétkötetes könyvében azt írja, hogy láttam, ahogy a muszkák szállítják ki a cári udvarra a borokat. Ő ugyanis Tokaj hegyalján élt, illetve ott tanult a sárospataki református kollégiumban, Miskolcon született 1755-ben és mivel megbukott görögéből és nem volt jó tanuló ezért büntetésből csak kisebb gyülekezetekben engedték, hogy legáció és szuplikáció utakon részt vegyen. És ugye itt a prédikáció, és a gazdákkal való szorosabb kapcsolat lehetővé tette, hogy ő megismerkedjen az ottani szőlő-, borkészítéssel, aszú készítéssel. Többször hivatkozik rá, hogy én ezt mádi gazdáktól bodrogi, olasz gazdáktól így és így láttam, és leírja azt is, hogy például a cári udvarból mikor szállították ki, és a kozákok kísérték a szekereket, hogy nehegy megátadja valaki, vagy bármi bántódása legyen a cári udvarra szánt aszúknak. Akkor ponyvával leborították a boros szekereket, vízzel meglocsolták és így a ponyva állandóan párologott, és hűsen tartotta a hordókat. És addig mentek, amíg mondjuk a nap, ki nem szárította, utána tovább folytatták. Ez az időszak általában ugye a téli fagyott utakon történt, hisz a különböző kátyús, rossz utakon tengelyig merültek volna, és nagyon nehezen lehetett volna szállítani a bort. Tehát ma a borszállítás bármikor történhet, amikor a megrendelő kéri. Viszont a XVIII.-XIX. században, sőt még a XX. század első felében is mindig lovas szekerekkel vagy rövidebb távra ökrös szekerekkel és téli hónapokban történt a bor fuvarozása. A borkereskedelemnek egy érdekes társadalma volt, amibe beletartoztak a borfuvarosok, akik közvetlenül a bor szállításában vettek részt, illetve a cenzárok, a helyi gazdákat is ismerő helyi szakemberek, akik ízlelték, kóstolgatták a gazdák borait, és aztán mikor jött a kereskedő esetleg ismeretlen tájra, (mert ugye aztán a jó bor miatt vissza-vissza tért a borkereskedő, a borkereskedő fia esetleg még az unokája is), akkor az könnyebb volt. De amikor a borkereskedő nem ismerte az adott területnek a gazdáit, és hogy kié a legjobb bor, melyik dülőbe, hogy smint, akkor a cenzárok, vagy faktorok, vagy közvetítőknek nevezett szakemberekhez fordult a kereskedő. Mind a borkereskedő, mind pedig az a gazda, aki boldog volt, hogy a borát megvásárolta egy borkereskedő, fizetett neki és ezt államilag, törvényileg is elismerték. Két százalékot lehetett fizetni, így elterjedt a paraszti racionalitás, a szájról-szájra hagyományozás révén, hogy bizony a borfuvaros, illetve a bor cenzár járt a legjobban, mert ő balról is, meg jobbról is kap, mindenkitől megkapta a közvetítői díjat.

- Milyen más előnyökkel járt az, hogy a világ számos tájára már a középkortól kezdve eljutott a magyar bor? A kereskedelem az mindig magával hoz egyéb fejlődéseket is, milyen más példát tud erre mondani?

-Ami közvetlen, és több kultúrának az együtt, egymás mellett élés és együttes megléte jelent, az hogy egyféle tolerancia alakult ki, hisz görög kereskedők, zsidó borkereskedők esetleg örmény kereskedők, német kereskedők egy adott borvidéken egymás mellett vásárolták fel és szállították a bort. A magyar szőlőtermesztőnek, hogy így leegyszerűsítsük a képet, teljesen mindegy volt, hogy kinek adja el a szőlőjét, borát, mustját. Az volt a lényeg hogy egy mobil kereskedő réteg, becsületesen kifizetve a termelőt, szállítsa rendszeresen évről-évre el a borokat. Természetesen a kereskedő tőke akkumulálódván, összegyűlvén, erősödven különböző befektetések jöttek létre, tehát később már voltak, akik pincéket vettek. Tehát az ember a magyar borvidéken széjjelne, mindenhol tudnak említeni a különböző nemesi nagy családok pincéi, dézsmapincéi mellett zsidó borkereskedők pincéjét, akik ugye ott gyűjtötték be a bort, esetleg onnan szállították aztán tovább. Vagy német borkereskedők pincéjét. A faluban is megjelentek esetleg módosabb házak, különböző innovációk: itt a kutak, a vizek bevezetése, amelyben mind-mind elől jártak és példát mutattak azok a borkereskedők, akik ott a borvidéken vagy a környező vidékeken letelepedtek. Tehát ilyen szempontból ez a kapcsolat, amely nem csak egy üzleti kapcsolatot jelentett, később esetleg barátságot hozott. Például konkrétan a Balaton felvidék borát rendszeresen olyan egykori cseregyerekek szállították, akik kint voltak az Alpokalján vagy esetleg azon is túl nyelvet tanulni, később házasságot kötöttek az alpokalji osztrák német családdal. Azok meg nagyon örültek ennek a kapcsolatnak, mert akkor így azt a gazdasági előnyt, hogy Somogyból például gabonát, Balaton felvidékről meg bort tudtak szállítani, ezt biztosítottnak látták. Cserébe faanyagot, gyümölcsöt, különböző fémárut, nemesfémeket, eszközöket, ipari termékeket hoztak, és mindez a trianoni határmeghúzásig élt, ez az intézményesült cseregyerek rendszer, amelynek a gazdasági előnyei, hogy a különböző fém eszközök satöbbi mind elterjedtek, illetve egyféle anyagi jólétet jelentett a Balaton felvidéknek, vagy épp a Dunántúlnak. Ez a cseregyerek rendszer ugye az egész Kárpát-medencében, de elsősorban a peremterületeken, perem megyékben érvényesült, ahol az eltérő ökológiai adottságú nagy tájak találkozása révén a termény feleslegét hozták be, és a terményfelesleget vitték ki.

Kupa Mihály, ex-pénzügyminiszter – Bodor Virág

- Laikusként azt látom, hogy talán a leginkább most, a pénzügyi válság kapcsán lett látványos az, hogy milyen előnyei és hátrányai vannak annak, hogy egy nagyobb pénzügyi rendszernek, azaz az Uniónak, és ezen túl pedig a világ pénzügyi rendszerének is részesei vagyunk.

- Hát az első, amit szeretnék mondani ugye, hogy megkaptuk az Európai Központi Banktól a 6 és fél milliárd eurós hitelt, amelyik ugye Magyarországnak a fizetési pozícióját erősíti, tehát ez önmagában azt mutatja, hogy az Európai Unió tagsága az előnyökkel jár. De ha távolabbról nézzük az egészet, erre a válságra az Európai Unió rendkívül érdekesen reagált. Elsőként az angolok, akik nem tagjai az euró zónának, hiszen a font az egy önálló pénz, azok villámgyorsan lereagáltak. Utána Sárközy, aki most a soros elnök, észbekapott, összehívta az

euró zóna tagjait, meghívta Gordon Brownt is, és megállapodtak abban, hogy hogyan kell a válságot kezelni. Nagyon éles vita volt a németek és a franciák között. A franciák azt mondták, hogy az unió egységesen kezelje, a németek, pedig azt képviselték, hogy nemzeti szinten kell kezelni. Most itt közbevetőleg szeretném mondani, hogy mi magyarok az év elején javasoltuk, hogy az unió hozzon létre egy önálló pénzügyi felügyeleti szervezetet, amilyen a PSZÁF Magyarországon, nem csorbítva nemzeti érdeket. De miután ez egy nagy közösség, kellene egy ilyen nagy védő ernyő, és Sárközy ezt nagyon pártfogolta, végigrohanta a világot, Kínától az arabokig, Bushig, és megállapodtak abban, hogy ez egy világválság, ezt Európában is közösen kellene kezelni, a valutaalagnál meg a világbanknál is. Tehát volt egy kicsi késlekedés, de utána az unió azért magához tért, és megpróbálta az összes tagállamát megvédeni ettől a válságtól, amennyire a lehetőségei ezt biztosítják. Hát nézze, a jövő az új amerikai elnök hivatalba lépése után fog kialakulni Európa számára is, hiszen az európaiak azt mondják, hogy át kell alakítani a nemzetközi pénzügyi rendszert. Tehát mi itt Magyarországon olyan tagállam voltunk, akire azt mondták, hogy nem lehet hagyni, hogy ez az ország válságba kerüljön, mert ez az unió tagja ez a válság, akkor tovább terjedne itt közép Európában is. Úgyhogy ennek az előnyeit élveztük.

- Vannak-e olyan országok, amik önállóbbak Magyarországnál pénzügyi szempontból? Van-e ilyen ragsorolás, hogy vannak, akik jobban függenek a nemzetközi helyzettől, vagy akár az Uniótól? De nézhetjük nagyobb egységben is, jobban függenek Amerikától?

- Jobban függenek nyilvánvalóan azok az országok, amelyek most recesszióval küszködnek, ebben Olaszországtól kezdve Németországig többen benne vannak. És hát vannak, akik nagyon függenek az uniós támogatástól, ezek a balti államok, ahol azért rettentően rossz a fizetési mérleg. Aki önállóbb, azoknál nagyon érdekes, hogy (mint például a franciáknál) nincs bankmentő akció, sőt ugye a francia nagy bankok ugye fel is vásároltak néhány európai bankot, amelyik csődbejutott. És például nagyon önállóak a csehek is.

-Mert?

- Mert egy önálló monetáris politikát folytatnak, elég erős a pénzük, tehát hogy is mondjam, nem dőltek be a válság jelenségeknek, ha szabad így mondanom. Nagyon jó a monetáris politikájuk.

- Mi kellene, ahhoz hogy Magyarország is önállóbb legyen, illetve kell-e Magyarországnak önállóbbnak lennie Ön szerint?

- Persze hogy önállóbbnak kellene lennie Magyarországnak. Nálunk egy speciális helyzet alakult ki, mert nem a bankjainkkal van baj. Ugye Európában, a legtöbb helyen a bankokkal van baj, most már az autógyártókkal, építőiparral is, sok mindennel, de az alapvető baj a bankokkal volt. Hát, ha Ausztria 150 milliárd eurót akar spendírozni arra, hogy a bankjait rendbe hozza, pedig ez egy gazdag ország, hát ott baj van a bankokkal. Nálunk nem evvel van baj, nálunk az állammal van baj, tehát az állam finanszírozásával az egyik oldalon, a másik oldalon ugye a lakosság nagyon, nagyon elkötelezte magát a deviza hitelekhez. Tehát Magyarországon először rendbe kellene hozni az államot, és valahogy a lakosságot arrafelé kellene terelni, ha szabad így fogalmaznom, hogy inkább euróban adósodjon el vagy forintban, én ne szűk svájci frankban. Tehát nálunk egy speciális helyzet van sajnos.

- Az euró övezet ebből a szempontból, a válság szempontjából is meghatározó. Pontosabban az is meghatározó volt, hogy ki tagja az euró övezetnek, illetve ki nem. Jobb lett volna, ha már az euró övezet tagjai vagyunk, mikor bekövetkezett a válság?

- Sokkal jobb lett volna, de most úgy látom, hogy ha tudjuk tartani ezt a 2009 –es költségvetést, fizetési mérleget és egyáltalán a finanszírozást, akkor be tudunk lépni az euro előszobájába, és talán 2012 körül az euro övezethez tudunk tartozni. Az egy óriási védőrendszer nagyon-nagyon-nagyon sok szempontból: alacsonyabb kamatokkal, biztos fizetési fegyelemmel. Tehát nekünk már előbb be kellett volna lépni, de hát ugye 5 évet elszórakoztunk, így magunk között szóval.

- Azt mondta, hogy rengeteg előnye van, ebből azért vegyünk néhányat, amit a nagyközönség is ért. Hogy miért volna az jó, ha mi részei volnánk az euró övezetnek?

- Az első az, hogy nincs árfolyam-különbözet az euró-val, nem kell a forintot átváltani erre, arra, amarra. Most gondolja meg, hogy mennyin áll most az euró: 260 és 270 között kódorog. Ha eurónk van, akkor ez nincs. Kettő: messze alacsonyabb kamat szinttel lehet dolgozni, hát most nálunk 11,5% a kamat, az euró övezetben meg 3,5 vagy 3. Tehát ez is egy óriási dolog, és nem kell folyton átváltani, tehát se a lakosságnak, se az exportőrnek, se az importőrnek. Ez egy óriási előny.

- Azt mondta, hogy ez egy hatalmas előny nekünk, hogy most tagjai vagyunk az uniónak, merthogy ezt a válságot nem engedték be Magyarországra. De ugye ez a válság, az egész válság Amerikából indult, tehát a nagy rendszer szempontjából nézve viszont ez mégis csak egy hátrány számunkra, hogy valahonnan elindul valami, és mi is a részesei vagyunk, tehát nem tudunk önállóan létezni.

- Az a helyzet, hogy mi megfizetjük ezt az amerikai válságot, mert az európai országok, beleértve bennünket is, messze többen fordítottak arra, hogy a válságot elhárítsák, mint maga az Egyesült Államok. De itt azért figyelembe kell venni, hogy a dollár egy világpénz, és ha Önnek vagy bárkinek van 100 dollár a zsebében, azzal az amerikai államot finanszírozza. Úgyhogy ezért az európaiak most ezen a washingtoni csúcson, az úgynevezett G20-on, ahol a legfejlettebb és a legerősebb feltörekvő országok, India, az Arabok, Brazília, Kína vettek részt, azon tűnődtek, hogy egy új pénzügyi világrendet kell majd kialakítani, hiszen a pénzügyi tartalékok, a természeti erőforrások, és a munkaerők ezeknél a feltörekvő országoknál vannak, miközben nincs beleszólásuk a nemzetközi pénzügyekbe. Hát hogy ebből mi jön ki, az majd kiderül Obama elnöksége után, de valószínűleg egy új világrend fog kialakulni, aminek azt hiszem, valószínűleg hasznélvezői leszünk, mert ha ezek az országok be tudnak kapcsolódni a nemzetközi pénzügyi világba pénzzel, beleszólással, akkor Európa, amelyik nagyon jó kapcsolatokat tart fenn ezekkel az országokkal, ennek az előnyeit fogja élvezni. Hiszen rendezettebb lesz az egész. Egy kicsit jobban fékezik ezeket az amerikai trükköket, amit például a jelzáloghitelnél eladtak, úgyhogy én ebből a szempontból optimista vagyok. Még akkor is, ha úgy látom, ezt nagyon őszintén kell mondanom, hogy először Amerika fogja kiheverni ezt a válságot, és Európa nehezebben. Hiszen Európa rengeteg szálon függ az amerikai pénzügyektől, az amerikai gazdaságtól, exporttól, importtól. Nézze csak meg, most milyen az amerikai dollár, és milyen az euró. Tehát nagyon ügyesek az amerikai pénzügyesek.